

SCHEDEL'İN DÜNYA TARİHİ/NÜRNBERG KRONİĞİ'NDE (LIBER CHRONICARUM) KONSTANTİNOPOLİS TASVİRLERİ

İlkgül KAYA ZENBİLCİ*

Atf/©: Kaya Zenbilci, İlkgül (2018). Schedel'in Dünya Tarihi/Nürnberg Kroniği'nde (Liber Chronicarum) Konstantinopolis Tasvirleri, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, Ekim 2018, Cilt 11, Sayı 2, ss. 1107-1135

Özet: Konstantinopolis ya da İstanbul yüzyıllar boyunca pek çok seyyahın ve ressamın eserine konu olmuştur. Özellikle 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Konstantinopolis tasvirlerinin, kentte ayakta kalan yapıların varlığını kanıtlamak ve kentin gelişim sürecini takip edebilme açısından önemini burada vurgulamak gerekir. Bu çalışmada 15. yüzyılın sonlarında Hartmann Schedel tarafından Latince olarak Nürnberg'de kaleme alınan "Dünya Tarihi" (lat. Liber Chronicarum) ya da "Nürnberg Kroniği" olarak bilinen eserde bulunan, kuşbakışıyla tasvir edilmiş Konstantinopolis panoramaları incelenmektedir.

Eserde 643 farklı ahşap baskı kalıbı ile yapılmış 1804 tasvir yer alır. Folyo 129verso-130recto, 249recto, 257recto ve 274recto üzerinde Konstantinopolis panoramaları vardır. Folyo 129verso-130recto, 249recto ve 274recto'da yer alan tasvirler aynı baskı kalıbıyla yapılmıştır. Bu folyolar üzerindeki tasvirde tarihi yarımada ile Pera'nun bir kısmını, Propontis Denizi'ni, kenti çevreleyen kara ve deniz surlarını, sütunları, Hagia Sophia Kilisesi ve bazı yapıları ayırt etmek mümkündür. Folyo 257recto üzerindeki tasvir ise farklı bir kalıp yardımıyla elde edilmiştir. Tasvir tarihi yarımadanın doğu bölümünü, Hagia Sophia Kilisesi ve belli başlı yapıları içerir. Bu çalışmanın amacı Nürnberg Kroniği'nde yer alan tasvirleri çözümlemek ve 15. yüzyılın başlarında Cristoforo Buondelmonti'nin birkaç eserinde yer alan Konstantinopolis tasvirleri ile karşılaştırmalı bir değerlendirme sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Tarihi, Rönesans, Nürnberg Kroniği, Konstantinopolis, Tasvir

Makale Geliş Tarihi:14.09.2018 / Makale Kabul Tarihi: 27.09.2018

Bu makale Turnitin programında kontrol edildi. This article was checked by Turnitin.Bu makale ANARSAN sempozyumunda sunulmuş aynı başlıklı bildirinin tam metnidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, ilkgulkaya@yahoo.com

The Pictures Of Constantinople In "Die Schedelshe Weltchronik"/The Nuremberg Chronicle/The Liber Chronicarum

Citation/©: Kaya Zenbilci, İlkgül (2018). The Pictures Of Constantinople In "Die Schedelshe Weltchronik"/The Nuremberg Chronicle/The Liber Chronicarum, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Symposium of AAHA, Special Issue, Year 11, Volume 2, October, 2018, ss.. 1107-1135

Abstract: Constantinople or İstanbul has been the subject of many travelers and painters throughout centuries. Especially since the first half of the 15th century, depictions of Constantinople are important in terms of proving existences of buildings surviving in the city and following the development process of the urbanization. This study examines panoramic pictures of Constantinople shown in a bird's-eye view in the work known as "Schedel's World Chronicle" (lat. Liber Chronicarum) or "the Nuremberg Chronicles" written by Hartmann Schedel in Latin in Nuremberg in the late 15th century.

There are 1804 illustrations made of 643 different woodprintings. Moreover, there is a panorama of Constantinople on folyo 129verso-130recto, 249recto, 257recto and 274recto. The illustrations in folyo 129verso-130recto, 249recto and 274recto were made with the same woodprinting. It is possible to perceive the historical peninsula and a part of Pera, Propontis Sea, the double land walls and the sea walls that surround the city, columns, Hagia Sophia Church and some buildings in folyo 129verso-130recto, 249recto and folyo 274recto. Besides, on folyo 257recto, the eastern part of the historical peninsula, Hagia Sophia Church and some buildings draw attention. This work aims analyzing pictures in the Nuremberg Chronicles and presenting a comparative assessment of the depictions on Constantinople in several works of Cristoforo Buondelmonti in the early 15th century.

Keywords: Art History, Renaissance, The Nuremberg Chronicles, Constantinople, Picture

I.GİRİŞ

Byzantion, *Konstantinopolis* ya da *İstanbul* kurulduğu dönemden itibaren hükümdarların, seyyahların, tüccarların, hacıların ilgisini çekti. Bu kenti böylesine önemli kılan temel neden hiç şüphesiz ki Avrupa ve Asya'nın keşiştiği noktada, tarihi, ticari ve özellikle askeri açıdan stratejik öneminin olmasıdır. Bir gergedanın boynuzunu andıran kentin erken yerleşim tarihi arkeolojik verilere dayalı olarak Neolitik Çağ'a değin geriye götürülmektedir (Hughes, 2017: 37-38). Kente adını veren Megaralı Nisos'un oğlu Byzas'a ilişkin efsaneye göre; Byzas, Aigaion Denizi (modern *Ege Denizi*) boyunca gemiyle seyahat eder ve Propontis (modern *Marmara Denizi*) kıyılarına geldiğinde Pontos Euksenios'a (modern *Karadeniz*) doğru yola çıkmaya hazırlanır. *Misafirperver Olmayan Deniz* olarak adlandırılan sert iklim koşullarıyla çevrili *Pontos* denizinden geri dönerek Bosporos'un ağzına yakın Khalkedon (modern *Kadıköy civarı*) kasabasının kıyılarına gelir. MÖ 660'larda Byzas'ın kurduğu özgün Grek şehir devleti *Byzantion* (ya da lat. *Byzantium*), bir savunma duvarıyla çevrili olan tepeden biraz daha büyük bir alanı kapsamaktadır. Byzas'tan yaklaşık 990 yıl sonra, imparator Konstantinos (Flavius Valerius Aurelius) 330'da Megara kolonisi *Byzantion*'u başkent yapıp, adını *Konstantinos'un Kenti* anlamına gelen *Konstantinopolis* (gr. *Κωνσταντινούπολη*) olarak değiştirir ve kente dört tepeyi çeviren bir sur yaptırır (Mango, 1991: 508; Başgelen, 2010: 12; James, 2010: 2; Ostrogorsky, 2011: 41; Haldon, 2017: 33). Kent 1204 yılında, Bizanslılar'ın kenti 1261'de tekrar almasına kadar burada kalan Dördüncü Haçlı Seferi şövalyeleri ile Venedikliler tarafından ele geçirilip yağmalanır (Mango, 1991: 511; Başgelen, 2010: 12). 1261'den 29 Mayıs 1453'e değin Konstantinopolis, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olarak kalacaktır. Bu tarihten sonra kent, 51 gün süren saldırının sonunda Osmanlı hâkimiyetine girer (Mango, 1991: 512; Reinert, 1991: 523-524; Ostrogorsky, 2011: 524-526; Hughes, 2017: 471, 474).

Bu muhteşem kent yüzyıllar boyunca pek çok şairin, bestecinin, yazarın, seyyahın, ressamın ve hatta -son yüzyılda- yönetmenin eserine konu olmuştur. Minyatür, gravür ve resimlerdeki Konstantinopolis tasvirlerinin özellikle 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren, kentte ayakta kalan yapıların varlığını kanıtlamak ve kentin gelişim sürecini takip edebilme açısından önemini burada vurgulamak gerekir.

Nürnbergli Alman fizikçi, tarihçi ve hümanizma savunucusu Hartmann Schedel (1440-1514) tarafından (Dackermann, 2002: 99), Orta Çağ ve Rönesans'ın yazılı kaynaklarına dayalı ve Latince olarak kaleme alınan Nürnberg Kronikleri, 1493 yılının Haziranı'nda dönemin en ünlü baskı ustası ve kitap satıcısı Anthonien Koberger (circa 1440/45-1513) tarafından kodeks formatında basılır (Reske, 2000: 50). Michael Wohlgemut (1434-1519) ve Wilhelm Pleydenwurff (1450-1494) eserin metnini görsel olarak destekleyecek ahşap baskılarını (ter. *ksilografî*) hazırlarlar (Füssel, 2001: 17-18; Dackermann, 2002: 102; Green, 2008: 115). İlk olarak Latince -*Antiqua Rotunda* karakterde- yayımlanan eser, Georg Alt tarafından Almanca'ya tercüme edilerek Aralık 1493'te yeniden yayımlanır (Green, 2008: 115). Çok sayıda kopyası üretilen bu eserin ilk iki edisyonunun yayımlanmasının üç yıl sonrasında, telif hakkı yasalarının henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde, tıpkıbasım uzmanı ve yayıncı Johann Schönsperger (circa 1455-1521 öncesi) eserin Almanca olarak, aynı metin ve aynı sayıda ahşap baskı tekniğindeki resim içeriği ile birebir kopyasını Augsburg'da yayımlar (Green, 2008: 115). 1496 yılındaki söz konusu korsan kopyanın satışlarının iyi gitmesinin ardından 1500'de Schönsperger eserin ikinci Almanca edisyonunu piyasaya sürer.

Başlık metni bulunmayan eser araştırmacılar tarafından *Liber Chronicarum* (tr. *Kronikler Kitabı*) olarak adlandırılmıştır. Eserin bir diğer başlıkla *Nürnberg Kroniği* olarak adlandırılmasının nedeni ise basım yerinin Nürnberg olmasından kaynaklanmaktadır. Alman araştırmacılar eseri *Die Schedelshe Weltchronik* (tr. *Schedel'in Dünya Tarihi*) olarak adlandırmayı tercih etmişlerdir. Eserin günümüze ulaşan kopyaları çeşitli müze ve kütüphanelerin koleksiyonlarında yer alır.

1500'lerden önce basılan en sofistike kitaplardan biri olarak nitelendirilen Nürnberg Kroniği dünyanın yaratılışından (lat. *prima etas mundi*) 1490'lara değin uzanan dünya tarihini içeren on bir bölümden oluşur (Wilson ve Wilson, 1976: 1). Kitabın başında içindekiler bölümü yer alır. Kutsal metinlere ve tarihi olaylara dayalı metin içeriğine ek olarak kitap, 643 farklı ahşap baskı kalıbı ile yapılmış 1804 tasvirten oluşur. Tasvirler önce ahşap baskılarla sayfa yüzeyine uygulanmış ardından renklendirilmiştir. Tasvirlerde Tevrat ve İncil kökenli konulardan oluşan bir seçkinin yanı sıra, dünya haritası, belli başlı Avrupa ve Orta Doğu kentlerinin topografik panoraması, fantastik insan tiplerleri ve efsanevi yaratıklar, Grek ve Roma mitolojisinden seçilmiş tanrılar, antik dönemin ünlü felsefeci, tarihçi, şair ve

yazarları, imparator ve imparatoriçeleri, bazı Hıristiyan azizleri, Kutsal Roma İmparatorluğu organizasyon şeması ve bazı imparatorların soyağaçları, farklı milletlerden insan tiplmeleri yer alır (Green, 2008: 115). Sözgelimi; bu figürler arasında ilginç başlık ve kıyafetler içinde betimlenmiş, kılıç kuşanmış ve Osmanlı erkeğini sembolize eden bir figür folyo 228*recto* üzerinde görülebilir.

Eserde Bizans İmparatorluğu'nun 1453 yılına değin başkenti olan Konstantinopolis'in (İstanbul) beş folyo üzerinde iki farklı tasviri yer alır. Eserin metinlerinde kentin 1453 yılındaki fethinden, 12 Temmuz 1490'daki fırtına yüzünden çıkan yangından ve 1492 yılındaki ilginç bir olaydan bahsedilirken, aynı zamanda kent tasvirlerine yer verilmiş olması şüphesiz ki o dönem için kentin Avrupa'da tartışılmayacak ölçüde popüler ve ilgi çekici olmasından ve özellikle 1453 yılındaki fetih olayının bir imparatorluğun sonu olması nedeniyle dünya tarihinde ciddi bir öneme sahip oluşundan kaynaklanıyordu. Eserin yazıldığı dönemde kent çoktan Osmanlı hâkimiyetine geçmişti. Ne var ki bu tasvirler açısından ilginç olan, Konstantinopolis kent panoramasının neye dayanılarak çıkarıldığıdır. Bir görüşe göre Cristoforo Buondelmonti'nin bu tasvirlerle örnek teşkil ettiği ileri sürülür (Berger ve Bardill, 1998: 7).

Konstantinopolis'in Nürnberg Kroniği'ndekilerle çağdaş sayılabilecek, bilinen en erken tarihli panoramaları Cristoforo Buondelmonti'ye (1386-circa 1430) ve 1420-1430'lu yıllara aittir. Tasvirler Floransalı kartograf Buondelmonti'nin "*Liber Insularum Arcipelagi*" adlı eserinin -muhtemelen farklı tarihlere- ait iki ayrı nüshasından Vatikan'daki Biblioteca Apostolica Vaticana'daki (BAV) nüshada folyo 42*recto* üzerinde yer alır (Resim 5). Bir diğeri ise Paris'teki Biblioth que Nationale de France'ta (BNF) bulunan kopyada folyo 37*recto* üzerindedir (Resim 6). Paris'teki kopyada yer alan minyatürde boğazın iki yakası da betimlenmiştir. Belli başlı Bizans kilise ve manastırları, Lykos Nehri, imparatorluk sarayı, *hippodromos*, sütunlar, kent duvarları ve kapıları ile kapılara bağlanan yollar minyatüre işlenmiş; bazı yapıların ve kent kapılarının adı tasvire Latince olarak kaydedilmiştir. Adı geçen yapılar arasında, Pera kısmında Hagios Demetrios Kilisesi belirtilmişken; tarihi yarımada da Hagia Sophia Kilisesi, Hagios Georgios di Mangana Kilisesi, Kutsal Havariler Kilisesi, Hagia Marta Kilisesi, Hagios Andreas (en ti Krisei) Kilisesi, Hagios Lazaros Manastırı, Hagios Iohannes Prodromos en ti Petra Manastırı, Prodromou en toi Stoudiou Manastırı, *Palatium Imperatoris* (Tekfur/imparatorluk sarayı), Blakhernae Sarayı,

Domus Constantini, *Domus Pape* ve *hippodromos* yer alır. BAV'daki nüshada aynı detayları görmek mümkündür; ancak binalar daha sıkışık olarak işlenmiştir ve sayıca daha çoktur. *Liber Insularum Arcipelagi*'nin bir benzeri, Atina'daki Gennadeios Kütüphanesi'nde bulunan MS 71 envanter numaralı "*Isolario Cristophori Buondelmontii presbyteri Florentini*" adlı eserdir. Bu eserde folyo 36recto üzerindeki tasvirde Konstantinopolis'in iki yakası, tarihi yarımada ve Pera'da, bazı tarihi yapılar gösterilmektedir (Resim 7). Bu tasvir, Selanik Aristoteles Üniversitesi Bizans Araştırmaları Merkezi'nden Dr. Dimitris P. Drakoulis tarafından "*Η Κωνσταντινούπολη του 15ου αι. κατά τον Cristoforo Buondelmonti: Το χειρόγραφο 71 της Γενναδείου βιβλιοθήκης*" (tr. *Cristoforo Buondelmonti'ye göre 15. yüzyıl Konstantinopolis'i: Gennadeios Kütüphanesi MS 71*) adlı makalede kartezyen koordinat şeması kullanılarak çözümlenmiştir (Drakoulis, 2014: 199-226). Konstantinopolis ve Pera'nın panoraması yine Cristoforo Buondelmonti'nin Gennadeios Kütüphanesi'nde yer alan MS 74 envanter numaralı "*Isolario*" kopyasında -folyo 36verso üzerinde- bulunur. Bu tasvir Paris'teki örneğin aynısıdır. Paris nüshasında Latince olarak belirtilen yapı ve kent kapılarının adları MS 74'te de verilmiştir. Schedel'in Dünya Tarihi/Nürnberg Kroniği'nde yer alan tasvirler bu örneklerden oldukça farklıdır.

II.SCHEDEL'İN DÜNYA TARİHİ/NÜRNBERG KRONİĞİ'NE İLİŞKİN KAYNAKLAR

Schedel'in Dünya Tarihi ya da Nürnberg Kroniği, dünyanın yaratılışından 1493 yılına değin gerçekleşen önemli olayları kapsamaması ve içerdiği ahşap baskılar nedeniyle çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Schedel'in eserinden -örneğin- dünya tarihi, seyahatname derlemeleri ya da ahşap baskı teknikleri gibi farklı konulardaki pek çok yayında söz edilir. Çağdaş yayınlar ise tarih yazımı ve sanat tarihi eleştirisi üzerinedir. Londra'da yayımlanan "*The Gentleman's Magazine*"ın Ağustos 1839'da çıkan 166ıncı sayısında yer alan "*A Treatise on Wood Engraving, Historical and Practical*" adlı William Andrew Chatto ve John Jackson'a ait makalede, Schedel'in Dünya Tarihi'ndeki ahşap baskılardan ve bu baskıların Alman Rönesansı'nın ünlü ressamı, aynı zamanda ahşap baskı ustası olan Albrecht Dürer'e (1471-1528) ait olduğundan söz edilmektedir (bk. Chatto ve Jackson, 1839: 107-125). Frederick Kohlrausch'un Londra'da 1844'te basımı gerçekleşen "*A History of Germany: From the Earliest Period to the Present Time*" başlıklı kitabında 1273-1520 yıllarını kapsayan dönem için Almanya'nın tarihini ele alan eser listesi içinde Schedel'in Dünya tarihi de

geçmektedir (bk. Kohlrausch, 1844: Fifth Period-10). İlk New York'ta 1849'da yayımlanan; daha sonra 1850, 1857 ve 1861'de yeniden basılan Amerikalı tarihçi Washington Irving tarafından kaleme alınan "*The Works of Washington Irving: Life and Voyages of Christopher Columbus*" adlı kitapta Kolomb (1451-1506) ile çağdaş Nürnberg Kroniği'ne atıfta bulunulur (bk. Irving, 1861: 354). 1870'de Londra'da basılan İngiliz ressam ve nümismat Henry Noel Humphreys'in "*Masterpieces of the Early Printers and Engravers*" adlı kitabında Schedel'in Dünya Tarihi özet bir metinle tanıtılır (bk. Humphreys, 1870). Schedel'in Dünya Tarihi'ne ilişkin ilk detaylı sanat tarihsel inceleme 19. yüzyılın sonlarında Fransız Yahudisi sanat eleştirmeni, koleksiyoner ve sanat tarihçisi Charles Ephrussi (1849-1905) tarafından kaleme alınmıştır. Ephrussi'nin "*Étude sur la Chronique de Nuremberg de Hartmann Schedel: avec les bois de Wolgemut & W. Pleydenwurff*" adlı eseri 1894'te Paris'te basılır. 1930'da San Francisco'da The American Type Founders' Company'nin (ATF) sonradan bir parçası olan Hamilton Manufacturing Company'de, ardından United Printing Machinery Company'de çalışan, tipografi arşivcisi ve tipografi yazarı Henry Lewis Bullen'in (1857-1938) "*The Nuremberg Chronicle or The Book of Chronicles from the Beginning of the World, the most Famous of German Picture Books of the Fifteenth Century*" adlı kitabı yayımlanır. 1941 yılında Amerikalı eyalet arşivcisi David Cushing Duniway'in ahşap baskılara ilişkin sayısal verilerle birlikte Latince ve Almanca edisyonu karşılaştırdığı "*A Study of the Nuremberg Chronicle*" adlı makale *The Papers of the Bibliographical Society of America* dergisinin 35inci sayısında çıkar. Nürnberg Kroniği'nin 1497 tarihli Augsburg'da kopyalanan Latince korsan kopyasının ahşap baskı bazı röprodüksiyonlarına Ellen Shaffer'in "*The Nuremberg Chronicle A Pictorial World History from The Creation to 1493 with a Leaf from The Pirated Augsburg Latin Edition of 1497*" adlı monografisinde yer verilir. Eser Los Angeles'teki Dawson's Book Shop için 1950'de basılır. Eserde Latince edisyondan orijinal bir folyo da yer alır. Aynı yıl Nürnberg Kroniği'ne ilişkin ilk Almanca özet çalışma İsviçre'de Xaver Schnieper tarafından "*Die Schedelsche Weltchronik. Eine Einführung und Würdigung*" adıyla yayımlanır. (Reske, 2000: 129). Almanya'da 1972 yılında böyle bir çalışma Josef Guter tarafından kaleme alınır ve "*Das Antiquariat*"ın 22inci sayısında "*Schedelsche Weltchronik: Werk-Autor-Wirkung*" adıyla yayımlanır (Reske, 2000: 129-130). Schedel'in Dünya Tarihi-Nürnberg Kroniği'ndeki Konstantinopolis tasvirleri üzerine de bir çalışma yapılmıştır. Albrecht Berger ve Jonathan Bardill'in

"*The Representations of Constantinople in Hartmann Schedel's World Chronicle, and Related Pictures*" adlı makalesi "*Byzantine and Modern Greek Studies*" (tr. *Bizans ve Modern Grek Çalışmaları*) dergisinin 22inci sayısındaki yerini alır (bk. Berger ve Bardill, 1998: 1-37). Rose-Marie Hagen ve Rainer Hagen'in "*What Great Paintings Say*" (tr. *Harika Eserlerin Söyledikleri*) adlı kitabında, Schedel'in eserinin çağının yalnızca tarihsel bilgisine ilişkin değil aynı zamanda coğrafyaya dair kapsamlı bir çerçeve çizdiğinden ve keşif çağının tipik bir ürünü olduğundan söz edilir (bk. Hagen ve Hagen, 2003: 132). Stefania Filippi'nin "*Il Liber chronicarum di Hartmann Schedel (1493). Ipotesi sulle attribuzioni a Dürer*" adlı Bononia Üniversitesi Yayınları'na ait "*Un Lungo Percorso dal Medioevo a Oggi*" adlı yıllıkta yer alan makalesinde, Schedel'in Dünya Tarihi'nde yer alan ahşap baskıların Albrecht Dürer tarafından hazırlandığı üzerine çıkarımlar yapılmaktadır (bk. Filippi, 2011: 37-51). Johannes Heil'in 2015 yılında "*Bilder kollektiver Gewalt-kollektive Gewalt im Bild: Annäherungen an eine Ikonographie der Gewalt*" adlı kitapta çıkan "*Das unsichtbare Kollektiv und der gesichtslose Henker Zur Darstellung der Judenverbrennung in Hartmann Schedels*" makalesinde, Mecklenburg'da gerçekleşen, Sternberg Olayı olarak bilinen Yahudilerin yakılması olayını (1492) betimleyen Nürnberg Kroniği'nde yer alan tasvir üzerine ikonografik bir inceleme sunulur (bk. Heil, 2015: 345-355). 2017 yılında Vinicius de Freitas Morais'in "*A cidade real e ideal: a paisagem de Nuremberg na crônica de Hartmann Schedel e a sua concepção de espaço urbano*" adlı makalesi "*Cuadernos Medievales*" yıllığının 23üncü sayısında yayımlanır. Makalede yazılı ve görsel kaynaklar karşılaştırılarak Bavyera bölgesi için önemli ve ayırt edilebilir ekonomik kutup görevi üstlenen Nürnberg kentine dair Schedel'in Dünya Tarihi üzerinden çıkarımlar yapılmaktadır (bk. Morais, 2017: 69-81).

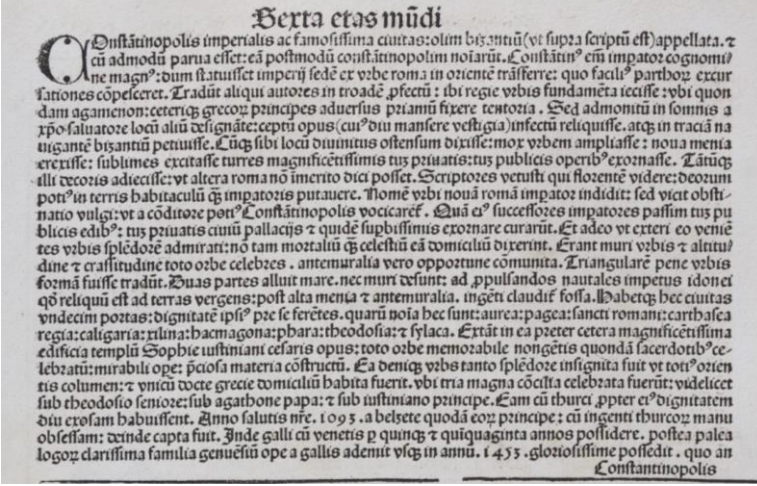
III.FOLYO 129VERSO-130RECTO, 249RECTO VE 257RECTO'DAKİ KONSTANTİNOPOLİS'E İLİŞKİN LATİNCE METİNLERİN TÜRKÇE' YE AKTARIMI (Resim 1-4)

Eserin dijital bir kopyasının çevrimiçi olarak erişilebildiği Beloit College Morse Library'nin internet sitesinde, eserdeki bazı metinlerin ve Konstantinopolis'e ait tasvirlerin yer aldığı folyo 129verso-130recto, 249recto ve folyo 257recto'daki Latince metinlerin İngilizce'ye tercümesi verilmiştir (Morse Library, 2003).

Aşağıda orijinal eserden kopyalanmış Latince metinler (Resim 1-4; Morse Library, 2003) ve bu metinlerin İngilizce'den Türkçe'ye aktarımı tarafımdan yapılarak verilmiştir.

Folyo 129verso (Resim 1):

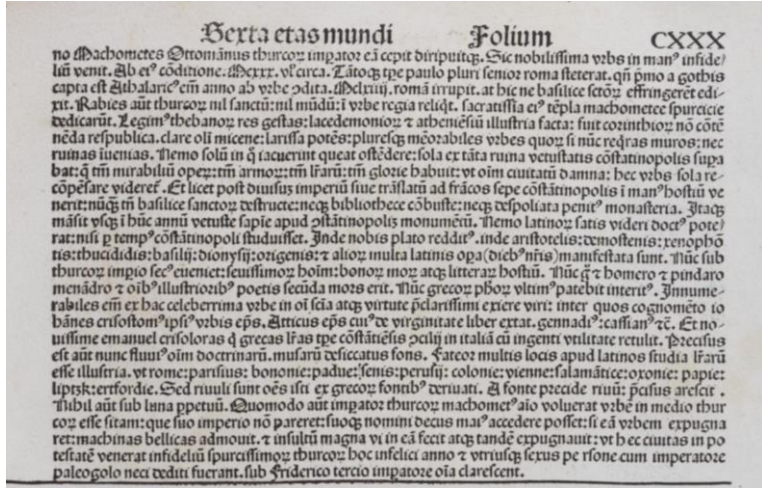

Resim 1. Folyo 129verso (Morse Library, 2003).

"Konstantinopolis, imparatorluk kenti ve çok ünlü kent, henüz küçükken Byzantium olarak ve ardından Konstantinopolis olarak anıldı. Büyük Konstantin(os) imparatorluk tahtını Partlar'a karşı daha fazla korumaya almak üzere, Roma'dan doğuya gitmeye karar verdiğinde, Troya'ya geçti, ki orası bir zamanlar Agamemnon ve diğer Yunan prenslerinin Priam'a karşı çadırlarını kurduğu yerdı ve orada bir kraliyet kentinin temellerini atmayı üstlendi. Ve Trakya'dan Byzantium'a geçti. Kent kısa zamanda yeni kaleler ve yüksek kuleler inşa edilmek ve kentin güzel kamusal ve diğer binaları iyileştirilmek suretiyle genişledi, bu nedenle kent haklı olarak ikinci bir Roma olarak anıldı. Antik dönem tarihçileri, ki onlar kentin kendi çiçeğini gördüler, ona imparatorların değil, yeryüzündeki Tanrıların evi olarak değer verdiler. İmparator kenti yeni Roma olarak adlandırdı, fakat yaygın düşünceye göre kent, kurucusundan dolayı Konstantinopolis adını korudu. Kent zaman zaman kamusal ve diğer iyi yüksek binalarla genişletildi, yabancılar onun görünüşü karşısında şaşkına döndüler, onlar kente sadece ölümlü

günâhkarların evi değil fakat aynı zamanda göksellerin evi olarak da saygı gösterdiler. Kent duvarları yükseklikleri ve incelikleri nedeniyle dünya çevresinde övüldü ve onun ustaca savunması sağlandı. Onlar kentin üçgen (biçiminde) olduğunu yazdılar. İki kenarda, duvarlar denize bitişerek, kenti deniz saldırılarına karşı güvence altına aldı. Kara tarafı surların dışındaki bir hendek ile çevrelenmişti. Bu kent güzelliğinin görülebileceği 12 kapıya sahipti. Çok muhteşem diğer binalara ek olarak Sophia Kilisesi, Iustinianos tarafından inşa edildi; imparator ve kilise evrensel hayranlığa layık görüldü. Ona (kiliseye) 900 rahip atandı ve muhteşem beceriyle ve pahalı malzemelerle inşa edildi. Kent doğunun tüm halkları tarafından ziyaret edildi ve Yunanistanlı eğitilmiş erkeklerin bazılarının evi oldu. Orada üç büyük konsil toplandı. Kent, tanınmışlığı ve refahı nedeniyle Türklerin kıskançlığını uyandırdı ve onların zulmünden muzdarip oldu. Kurtuluşumuzun Yılı'nda, 1093'te büyük bir güç tarafından kuşatıldı ve alındı. Ardından Galyalılar, Venediklilerle birlikte 55 yıl boyunca bu kenti işgal ettiler. Paleologi olarak anılan, Ceneviz'in sonraki asil kuşağı, kenti Galyalılar'dan aldı ve kendi egemenliğine dahil etti, 1453'e kadar elinde tuttu..."

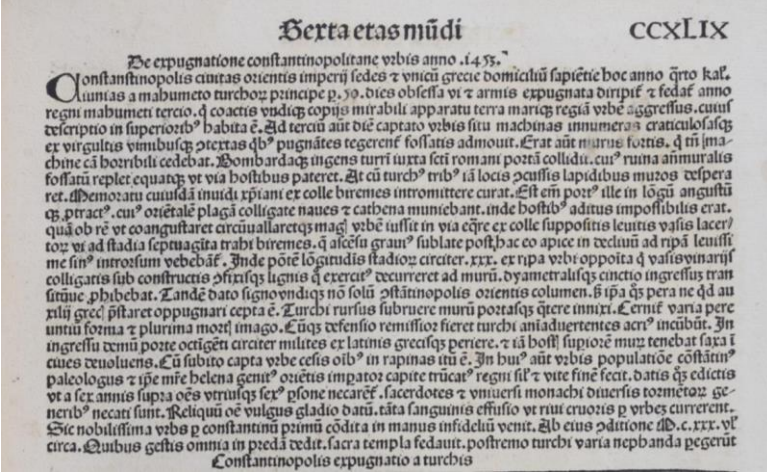
Folyo 130recto (Resim 2):

Resim 2. Folyo 130recto (Morse Library, 2003).

"Türk Sultanı Muhammed Osmanlı (Machometes Ottomanus) tarafından tahrip edildiğinde. Ve böylece bu en soylu şehir, inşa edildikten 1130 yıl sonra kafirlerin ellerine geçti; ve Roma'dan daha uzun ayakta kalmıştı. Athalaricus, 1164'te şehrin kuruluşundan bu yana Roma'yı perişan etti; yine de azizlerin kiliselerinin yıkımını yasakladı; ama Türklerin öfke ve acımasızca cehaleti bu şehirde kutsal veya saf hiçbir şey bırakmadı, tapınaklar suüstimallere maruz bıraktılar. Biz Tebliler'in, Lakedaemonyalılar'ın, Atinalılar'ın ve Korinthoslular'ın mükemmel kutlamaları ve güçlü cesaret gösterilerini, yeryüzünde yerlerinden hiçbir iz bırakmayan pekçok saygın ülkeyi okuduk, fakat bu kent büyük yaşı, muhteşem binaları, silahları, edebiyatı, zafer ve onurları nedeniyle tüm diğer kentlerin kaybının ötesine geçerek diğer kentlerin hepsine eşit bir şekilde kayda değerdir. Ve imparatorluk Fransızlar'ın eline geçtiğinde, kent düşman eline geçti, fakat ne kutsal olan kiliselerin biri yıkıldı ne kütüphaneler yakıldı ne de manastırlar bütünüyle yağmalandı; Antik bilgelik bugüne kadar Konstantinopolis'te baki kaldı. Konstantinopolis'te bir süre çalışılmadığı sürece Latince yeterince öğrenilemedi. Plato bize bu kentten bir armağandı, Aristoteles'in, Demosthenes'in, Ksenophon'un, Thukidydes'in, Basilius'un, Dionysios'un, Origenes'in ve zamanımıza kadar pek çoğunun yazıları ve öğretileri bize bu kentten gelmişti. Fakat şimdi en vahşi insanlar, iyi ahlak ve öğretilerin düşmanları olan Türkler'in imparatorluğu altında idi. Şimdi öğreti nehirleri berbat ve bilgeliğin pınarı mühürlenmişti. Roma, Paris, Bologna, Padova, Siena, Köln, Viyana, Salamanka, Oxford, Pavia, Leipzig, Erfurt'ta, Latinler arasında pek çok yerde üniversiteler ve başka yerlerde mükemmel üniversiteler olduğunu belirtiyorum; fakat bunlar Yunanistan'ın pınarlarından akan sadece birer deredir. Bu kentin imparator III. Frederick'in hakimiyetinden sonra gerçekleşen savaş ve kuşatma yoluyla, nasıl Türk sultanının gücüne düştüğü, sonra söylenecektir. Konstantinopolis: Antik Byzantium yedi tepeden birincisi üzerinde yer alıyordu, onun üzerinde, birbiri ardına yükselen, İstanbul'un modern kenti (Grek evresinin kent tahribi) durur. Dünyanın antik metresi gibi, onun kuruluşları yedi tepe üzerine serildi ve imparator onu Yeni Roma olarak

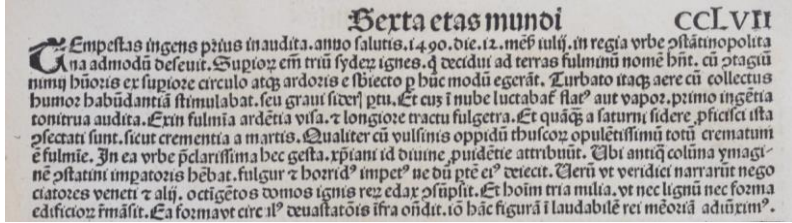
adlandırdı. Ancak, o Ebedi Kent unvanını asla elde etmedi. Kuruluşlar, söylediği üzere, cennetin emirlerine itaat eden bir imparator fermanına göre yerleştirildi. Yürüyerek, elinde bir mızrak, imparator Konstantinopolis'in sınırlarını işaretlemek üzere görkemli tören alayının başına geçti. Daha sonraki bir dönemde bir kurucunun seçimine ilham vermenin onuru Bakire Ana'ya atfedildi, ve O kentin vesayet koruyucusu oldu. Kentin adanmışlığı Konstantinos'un kendisinin de bunların bir türü olduğu dinlerin garip bileşkesini sergiledi. Araba oyunlarının görkemli gösterisinden sonra imparator ellerinde meşaleler taşıyan bazı dini seremonilere ait kıyafetler içindeki muhafızlar tarafından çevrelenerek muhteşem bir arabada kentin umumi kısmı boyunca taşındı. İmparator ellerinde kentin talihini simgeleyen altından bir heykel taşıyordu. Ritüeller 40 gün sürdü, ancak Mayıs'ın 11inci günü kentin kuruluş günü olarak kabul edildi. Konstantinopolis'in duvarları, üçgenin genişletilmiş sahası boyunca limandan Propontis'e kadar uzanmış ve yedi tepenin beşini kapatmıştı; fakat bunlar Konstantios'un saltanatından önce bitirilmemişti. Duvar, çoğunlukla dikdörtgen şeklinde olan kuleler tarafından kısa aralıklarla kuşatılmıştı. Konstantinopolis 1204'e kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak kaldı. O yıl kent (Venedik eyalet-kentinin dükü) Kör Yaşlı Dandolo ve Fransızlar tarafından ele geçirildi. Kent 1204'ten 1261'e kadar Latin İmparatorluğu'nun tahtı oldu ve 25 Temmuz 1261'de, Grekler'in tartışmasız mülkiyetine geri döndü. 29 Mayıs 1453'te son Palaeologos XIII. Konstantios başkentinin duvarlarından düştü. Kent o zamandan beri Doğunun halkları tarafından en üstün dünyevi ve ruhani gücün tahtı olarak görülmektedir ve Sultan, Kaesar'ın varisi olmuştur. II. Muhammed'in kılıcının galibiyetinden önce kentin düştüğü yıl 1453'tü."

Folyo 249recto (Resim 3):**Resim 3.** Folyo 249recto (Morse Library, 2003).

"1453 yılında Konstantinopolis'in Ele Geçirilmesi: Konstantinopolis, Oryantal İmparatorluğun tahtı ve Hristiyan bilgeliliğinin tekil ikametgahı bu yıl Haziran'ın ikinci gününde Muhammed, Türklerin prensi tarafından kuşatıldı. Kentin etrafı Muhammed'in üçüncü (hükümranlık) yılında 50 gün boyunca sarıldı ve güçle ve kolluklarla saldırıya uğradı, harap edildi ve lekелendi. O kenti kara ve denizden kuşattı, söğütten dokunmuş sayısız küfeyi yanında getirdi, onunla düşma kendini korudu, böylece onlar kale hendeğine yaklaştılar. Büyük ve güçlü bir silahla Aziz Roman(os) Kapısı'ndaki kuleyi vurdular ve yok ettiler, böylece enkaz kale hendeğine doldu, onu dümdüz etti ve düşmanın devrilmesini sağladı. Ve Türkler üç yerde (sur) duvarlarına zarar verdikten sonra (kenti almada) çaresiz kaldılar, o gemileri karaya çıkarmak ve bir tepeden denize indirmek için hain ve inançsız bir Hristiyan'ın tavsiyesini aldı. Kentin birbirine bağlı gemilerle ve bir zincirle güvence altına aldığı Doğuda uzun ve dar bir kapısı vardı, bu yüzden ulaşılması

imkansızdı. Ancak daha güvenilir bir şekilde içeri girip kenti kuşatmak için tepedeki yolun düzeltilmesini sağladı, tamamı 70 roazlaufe¹ mesafe için gemiler altına fiçılar yerleştirilerek itildi ve Konstantinopolis'in karşısındaki sahilde ordunun surlara geçebileceği şarap fiçıları ile desteklenen 300 roazlaufe uzunluğunda ahşap bir köprü yaptı. Ve böylece Konstantinopolis kenti ve ayrıca Pera fırtınaya tutuldu, kent duvarları ve kapılar saldırıya uğradı ve en üst duvar parça parça oldu. Düşman taş yağdırmak suretiyle sakinlere çok fazla zarar verdi. Onlar kapılardan girerken 800 Grek ve Romalı şövalyeyi tutsak etti ve kenti ele geçirdiler. Grek imparator Konstantinos Palaiologos'un kafası kesildi ve altı yaş veya üstü tüm insanlar öldürüldü. Manastır rahipleri ve sakinleri çeşitli şekilde şehit edildiler, diğer insanlar da kılıçla öldürüldüler. O kadar kan döküldü ki kent boyunca derelere yayıldı. Gözü dönmüş Türkler tarafından Hıristiyan kanı üzerine pek çok insanlık dışı taciz uygulanırken, kiliseler ve Tanrının diğer evleri utanç verici ve korkunç bir şekilde karalandı ve onuru çiğnendi."

Folyo 257recto (Resim 4):

Resim 4. Folyo 257recto (Morse Library, 2003).

"Konstantinopolis kraliyet kentinde Temmuz ayının 12inci gününde, 1490'da büyük ve bilinmeyen bir fırtına oluştu. Üç üst takımyıldızın (ateşin düşme ışını olarak anılır) nem ve ısıyla karıştığında ve bozulmuş atmosferde birleşmiş nem aşırı hale geldi, ve rüzgar ya da buhar bulutları çalkaladı, büyük gök gürültüsü sesleri duyuldu, ardından uzun ateş gibi şimşekler çaktı. Kafirler bunun Satürn gezegeninden geldiğini söylemesine rağmen Hıristiyanlar onu ilahi ihtiyat ve intikamla

¹ Kelimenin anlamı bilinmemektedir; y.n.

ilişkilendirdiler; gök gürültüsü, şimşek ve fırtına sadece Konstantinos Sütunu'nun bir kısmını yıkmadı ve aynı zamanda (güvenilir Venedikliler'in ve diğer tüccarların dediği gibi) yaklaşık 800 evi yaktı ve aşağıdaki resimde de görüldüğü gibi yaklaşık 3000 kişiyi tek bir alanda imha etti. Gökyüzünde, özellikle II. Frederick zamanında gökten düşen bir haçla işaretlenmiş bir taş ile ilgili çok nadir ve sıradışı işaretlerden bahsedilmiştir, ve böylelikle bu zaman diliminde, 1492 yılının Kasım ayının 7inci gününde , öğleden sonra, imparator III. Frederick zamanında, büyük uçgen bir taş, 100 pound² ağırlığında ve bir saltzscheibe'den hafifçe daha küçük Greek harfi "Δ" (delta) gibi biçimi olan, Sundgau'daki Ensisheim'da olağandışı şeylerin bir parçası olarak gökyüzünden düştü. Bu dönemde Maksimilianus, Roma imparatoru ve Fransa kralı arasında Brittany Dükü yüzünden çok çekişme oldu, fakat durum Eichstaedt piskoposu ve diğerleri vasıtasıyla pasifize edildi. "

IV.KONSTANTİNOPOLİS TASVİRLERİ (Resim 8-11)

Schedel'in Dünya Tarihi'ndeki ahşap baskı resimler arasında beş farklı folyo üzerinde bulunan iki farklı Konstantinopolis tasvirinden folyo 129verso-130recto, 249recto ve 274recto üzerinde yer alan tasvirler oldukça benzer baskı kalıbıyla yapıldığı için yalnızca küçük farklar göze çarpar. Folyo 257recto üzerindeki tasvir ise bütünüyle farklı bir kalıpla yapılmıştır ve bu nedenle 129verso-130recto, 249recto ile 274recto'daki tasvirten oldukça farklıdır. Tasvirler kuşbakışı bir panorama sunarlar ve geniş bir renk skalası kullanılarak renklendirilmişlerdir.

Resim 8-10: Folyo 129verso-130recto, 249recto ve 274recto üzerinde yer alan tasvirde kompozisyonun çoğunu kaplayan alanda surlarla çevrelenmiş tarihi yarımada yer alır. Kompozisyonun sağına Pera'nın bir kısmı yerleştirilmiştir (Resim 8-10). Panoramada tarihi yarımada, ön düzlemde sağa uzanan *Propontis* (tr. Marmara Denizi) ile çevrelenir. Kenti kuşatan kara ile deniz koruma duvarları ve kent kapılarının hemen üstüne, dış cephelere yerleştirilen kalkan biçimli çerçeve içine alınmış haç ve çift başlı kartal motifli armalar dikkat çekicidir. Kalkanların üstünde taç biçiminde motifler yer alır. Koruma duvarlarının çevrelediği alanda özellikle seçildiği anlaşılabilir belli başlı yapılar yer alır ve bu alanın bir kısmı boş kalmıştır. Sur

² pound=ons, 1ons=31.1 gr; y.n.

ini temsil eden alanda Osmanlı dönemine ait herhangi bir yapı yoktur. Tasvirdeki temel problem seçilen yapıların, sığdırıldığı alanla ve kentin boyutlarına görece orantısız, gerçeklikten uzak boyutlarda; birbirine yakın ve sıkışık bir biçimde betimlenmiş olmasıdır. Tasvirlerdeki bir başka özellik de, bu eserle çağdaş Batı Avrupa sanatının resimsel düzenini yansıtıyor olmasıdır (Berger ve Bardill, 1998: 3-4). Tasvirde Hagia Sophia Kilisesi, Kutsal Havariler Kilisesi, Blakhernae Sarayı olması muhtemel bir bina, bazı anonim binalar ve Iustinianos Sütunu yer alır. Tasvirde Hagia Sophia'nın diğer binalara oranla büyük boyutlu betimlenmiş; ancak gerçek biçiminden ve görünüşünden uzak olması kayda değerdir. Kilisenin kubbesinin tepesinde yüksek bir oktagonel kasnak üzerinde yükselen bir aydınlatma kubbesinin (eng. *lantern*) betimlenişine bakılırsa; benzer mimari uygulamaları 15.-16. yüzyıla ait İtalyan mimarisinde görmek mümkündür. Sözgelimi Roma'daki San Pietro in Montorio Kilisesi'nin avlusunda yer alan Donato Bramante'nin 16. yüzyıl başlarına ait "Tempietto" olarak bilinen mezar yapısı (Resim 13) ve yüzyılın sonlarına ait San Pietro Kilisesi kubbesinde aynı uygulama karşımıza çıkar (Resim 14). Hagia Sophia'nın hemen önünde, tepesinde bir atlı heykeli bulunan sütun göze çarpar ve muhtemelen bu sütun Augustaion'daki Iustinianos Sütunu'dur (Resim 12). Hagia Sophia Kilisesi'nin önünde ve Iustinianos Sütunu'nun sağında muhtemelen bazilikal bir kilise olabilecek kırma çatılı (folyo 249*recto* ile 274*recto*) ve üç nefli (folyo 129*verso*) anonim bir bina bulunmaktadır. Sütunun solunda poligonal bir bina görülmektedir. Bu binanın oktagonel kasnak üzerinde yükselen dilimli ve bombeli bir kubbesi (eng. *lantern*) vardır ve oldukça ilginç bir mimari tarz yansıtır. Konumuna bakılacak olursa bu bina tahminen Sergiou kai Bakkhou *Martyrion*'u (modern Küçük Aya Sofya Camii) olmalıdır. Bu yapının gerisinde (kuzeyde) kubbeli bir rotond görülür. Bu alan çevresinde Argyroprateia'da Hagia Euphemia Kilisesi ve Antiokhos Sarayı, Khalkoprateia'da Lausos Sarayı bulunuyordu. Ancak Lausos Sarayı 7. yüzyıl civarında (Müller-Wiener, 2001: 122); Hagia Euphemia Kilisesi'nin son kalıntıları ise 15. yüzyılın sonlarında-16. yüzyılın başlarında yok olmuştu (Müller-Wiener, 2001: 125). Dolayısıyla Schedel'in eserinin ait olduğu dönemde bu yapılar çoktan kaybolmuştu. Tasvirde yapıların konumunun sorunlu olduğu ve kubbeli rotondun Hagia Sophia'nın kuzey batısına yerleştirildiği dikkate alınırsa bu alanda Theotokos Khalkoprateia Kilisesi yer almaktaydı (Resim 12). Tasvirde oktagonel bir bina da Hagia Sophia'nın gerisinde yer alır; bu yapının solunda ise üç nefli bir bazilika

vardır. Ne var ki ayırt edici bir betimleme sunmadığından bu yapının Hagia Eirene Kilisesi olduğunu ancak tasvirde yerleştirildiği alana bakarak ileri sürebiliriz (Resim 12). Ancak kesin bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Yine poligonol yapının önünde minareyi andıran ve tepesi iğneye benzeyen iki daha da ilginç kule dikkat çeker. Tasvirde bu kulelerin doğru noktada betimlendiğini varsayarsak; bugün günümüzde kentin bu kısmında iki minareli camii bulunmamaktadır; dolayısıyla bu kuleler minare olmamalıdır. Tasvirde de bu tipte başka betimleme yoktur. Belki de bu kuleler *hippodromos*'un obelisklerini temsil etmektedirler. Bu ilginç kule ya da obelisklerin solunda ve biraz daha ön düzleme alınan yapı İmparatorluk Sarayı olmalıdır ve binanın sol ve sağ kısmının merkez cepheden dışa taşkın ve daha yüksek betimlendiği fark edilir. Binanın solunda arkada bir ağaç; ağacın solunda biraz uzakta bir değirmen -ve folyo 129*verso*-130*recto*'da üç değirmen- yer alır. Hagia Sophia'yı takip ederek kuzeye ilerlediğimizde, sur duvarlarının dibine yerleştirilen ve kubbesiyle, eyvanı andıran plan şemasıyla Blakhernae Sarayı olması kuvvetle ihtimal bina dikkat çeker. Genel panorama içerisinde yapı kentin kuzeyini işaret eden bir alana yerleştirilmiştir ve nitekim bu saray hâlihazırda kentin kuzey kesiminde yer almaktaydı (Resim 12). Bu binanın solunda ve daha güneye yerleştirilen iki rotundun, İmparatorluk Sarayı olabilecek yapının kuzeyindeki kuleleri biçimsel olarak tekrar eden ilginç kubbeleri olan dört kule ile çevrelendiği görülmektedir. Bu yapının güney doğusunda ise tepelerinde haç bulunan beş kubbeli binanın kentin fethinden kısa bir süre sonra, 1456'da yıkılan Kutsal Havariler Kilisesi olduğu düşünülebilir. Kentin güney batısını işaret eden alanda sur içinde gösterilen kulelerin bir saray ya da surların bir parçası olması muhtemel olsa da Yedikule'yi sembolize ettiği de ileri sürülebilir (Berger ve Bardill, 1998: 5). Sur duvarlarının dış cephesinde iki farklı noktaya birer zincir yerleştirilmiştir. Bu zincirler denizin içinde; biri Hagia Sophia Kilisesi ile aynı hizada, diğeri ise Haliç tarafında Galata'nın karşı kıyısına denk gelen noktadadır (Berger ve Bardill, 1998: 5-6). Tarihi yarımadaanın karşısında tasvirin sağ tarafına Ceneviz yerleşimi Galata panoraması yerleştirilmiştir. Folyo 130*verso*'daki panorama folyo 249*recto* ve 274*recto* üzerinde yer alan tasvirde daha ayrıntılıdır. Ancak detaylara ilişkin tanımlama yapmak güçtür (Berger ve Bardill, 1998: 6).

Resim 11: Folyo 257*recto* üzerindeki tasvir diğer üç tasvirde oldukça farklıdır. Tasvirde kentte 12 Temmuz 1490'da gerçekleşen fırtına betimlenmiştir. Schedel'in metnine göre, hikaye Venedik tacirlerinin

raporlarına dayanmaktadır. Fırtınada Hagia Sophia'nın güneyindeki Augustaion'da yer alan Iustinianos Sütunu yıkılmıştır. Bölgeyi saran alevler nedeniyle 800 ev yıkılmış, 3000 insan ölmüştür. Tasvirde kenti doğu kısmındaki bazı detaylar betimlenmiştir. Bu detaylardan en dikkat çekici olanı arka düzlemde eğimli bir tepenin en üst noktasında gösterilen Hagia Sophia Kilisesi'dir. Kilise, bir önceki tasvirlerde olduğu gibi kubbesinin üzerinde bir aydınlatma kubbesi ile betimlenmiştir ve üstünde Latince olarak "S. Sophia" yazılıdır. Kilisenin güneyinde yer alan Iustinianos Sütunu dikkate alınır; kilisenin güney doğudan betimlendiği anlaşılmaktadır. Kilisenin sol ve sağ önünde minare olması muhtemel iki kule ve sağ arkasında sadece tepesi görünen üçüncü bir kule vardır. Hagia Sophia'nın ön düzleminde daha alçak bir strüktür görülür ve yapının cephesi boyunca Latince "S. Onofrius" kitabesi okunur. Bizans kaynaklarına bakılırsa bu kilise Alypios Manastırı yakınlarında yer almaktaydı (Berger ve Bardill, 1998: 18). Hagia Sophia Kilisesi'nin solunda, rotond strüktürün kubbe ve aydınlatma kubbesi ile tamamlandığı Iohannes Prodromos (tr. Vaftizci Yahya) Kilisesi görülür. Kilisenin üstünde Latince bir kısaltma ile "Joh[ann]is bap[ti]ste" (tr. Vaftizci Yahya) kelimeleri okunur. Bu yapı Diipion'daki aslen Iohannes Theologos'a (tr. İncilci Yahya) adanan kilisedir (Berger ve Bardill, 1998: 18). Bu binanın solunda hippodromos'un *sphendone*'si kalıntı halinde yer alır. İki obelisk *sphendone*'nin sağına yerleştirilmiştir. Kalıntıların hemen altında Latince olarak "Destruct[i]o antiqua" (tr. yıkılmış eski bina) yazmaktadır. Biraz daha aşağı ilerlendiğinde kubbeli sade bir bina kalıntısı vardır ki; bu yapı Berger ve Bardill'e göre muhtemelen I. Basileios dönemi (867-886) yapısı Nea Ekklesia (Resim 12) ile ilişkilendirilen ve Osmanlılar tarafından kullanılmış olan Güngörmez Kilisesi'dir. Kilisenin konumu tartışmalı olsa da *sphendone*'nin güney doğu kısmındaki İmparatorluk Sarayı'nın geç döneme ait kısmına yakın olduğu kaynaklar vasıtasıyla bilinmektedir (Berger ve Bardill, 1998: 19). Hagia Sophia'nın sağ tarafında kubbesi görünen binanın Hagia Eirene Kilisesi olduğuna şüphe yoktur (Resim 12). Ne var ki kilisenin üstünde Latince olarak "S. joh[ann]es Crisostoma" (gr. Iohannes Khrisostomos) yazılıdır. Burada karışıklığa neden olan olabilecek bu kitabeye ilişkin açıklama aslında bu yapının Hagia Eirene Kilisesi olduğu ve azizin röliklerinin kiliseye gömülmesi ile ilişkilendirilmesi gerektiği üzerinedir (bk. Berger ve Bardill, 1998: 20). Bu yapıdan sağa doğru ilerlendiğinde Topkapı Sarayı'nı simgeleyen bir yapı grubu göze çarpar ve bu yapıların üstünde Latince olarak "Domus mag[ist]ri turci" (tr.

Büyük/Muhteşem Türk Sarayı) yazmaktadır. Bu yapıların çevrelediği güneye uzanan alanda Latince "Viridarium" (tr. bahçe) kelimesi okunur ve şüphesiz birkaç ağaçla zenginleştirilmiş bu yeşil alan Topkapı Sarayı'nın bahçesini temsil etmektedir. Bahçeden güneye, tasvirin sağ köşesine gelindiğinde sur içinde kubbesi ve kubbenin tepesindeki aydınlatma kubbesi görünen yapı Mangana ile Kynegion arasında bulunan Manganalı Georgios Manastırı'dır (Resim 12); nitekim yapının üstündeki Latince kitabede "S. geor[g]ius" kelimeleri okunmaktadır. Tasvirin merkezinde, tasvirde geniş bir yer kaplayan ve Latince "Stabula cameloru[m] / Stabula equoru[m]" kitabelerinin göze çarptığı yapı Seraglio'ya ait -en büyüğü- deve ve atların tutulduğu sonradan Ahırkapı olarak adlandırılan yeri simgeler. Bu yapının solunda, daha ön düzlemde yıkık durumda duvarlar ve benzerlerini Selçuklu hanlarında görebileceğimiz köşk mescitleri andıran bir strüktür görülmektedir. Burada herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Bu ilginç binanın solunda ise birbirine iliştilmiş ve sur içinde gösterilen beş kayıkhaneye göze çarpar. Bunlar Kumkapı cephaneliğine aittir ve Sophia Limanı'nda (Resim 12) yer alan kayıkhaneleri temsil etmektedirler (Berger ve Bardill, 1998: 23). Tasvirde en ön düzlemde denizde bir kadirga ve filika betimlenmiştir.

V.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarih boyunca, kurulduğu dönemden bugüne değin çekiciliğini hiç kaybetmeyen Konstantinopolis/İstanbul; 15. yüzyılın sonlarında Nürnbergli Hartmann Schedel'in dünyanın, yaratılışından o döneme uzanan (1493) tarihine ilişkin eserinin bir parçası oldu. Eserdeki beş folyo üzerinde yer alan dört tasvirle kent, eserin okuyucularının gözleri önüne serildi. Aynı zamanda bu tasvirler Latince metnin bir şekilde görsel olarak dile getirilmesiydi. Şüphesiz ki eserin yazıldığı dönemde hâlihazırda ayakta duran yapılar azımsanmayacak sayıda; ne var ki eserin ahşap baskılarını hazırlayanlar bu tasvirler için kentin belli başlı önemli ve adından söz ettiren yapılarını seçtiler. Böylece kenti hiç görmemiş olanların belleğinde bir "Konstantinopolis" imgesi yaratmayı amaçladılar: *Kentlerin Kraliçesi!* Kutsal Bilgelik'e adanmışlık simgesi Hagia Sophia Kilisesi, Antik dönemin görkemli gösterilerinin ruhunun canlandırıldığı *hippodromos*, kenti yeniden tasarlama girişiminde bulunan Iustinianos'un dünyevi bir imgesi ve yansıması olarak dikili duran Iustinianos Sütunu, Hagia Eirene Kilisesi, kentin görkemli sarayları, Blakhernae, İmparatorluk Sarayı, kentin surları ve onu çevreleyen Propontis ve Bosphoros... Tasvirlerle ilişkin sırrını koruyan önemli nokta,

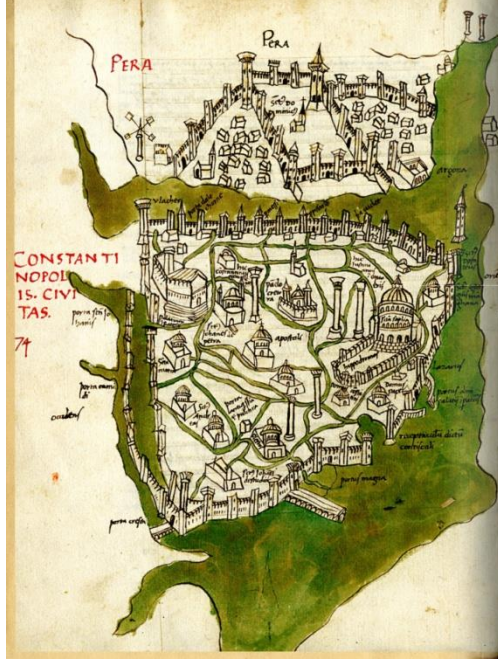
tasvirler için gereken ahşap baskıları hazırlayan Michael Wohlgemut ve Wilhelm Pleydenwurff'un Konstantinopolis'e gelip gelmediği; şayet gelmedilerse bu kent tasvirini neye dayanarak tasarladıklarıdır. Bir görüşe göre Wohlgemut ve Pleydenwurff Cristoforo Buondelmonti'nin 15. yüzyılın ilk yarısına ait eserlerindeki panoramalardan yararlanmışlardır. Bir görüş de ahşap baskıların hazırlanmasında Dürer'in katkısının olduğu yönündedir. Cristoforo Buondelmonti'nin BAV'da yer alan Liber Insularum Arcipelagi nüshasındaki Konstantinopolis panoraması, Nürnberg Kroniği'ndekilerden daha kalabalık ve sıkışık bir kent izlenimi uyandırır. BNF'ta ve Gennadeios Kütüphanesi'nde yer alan kopyalar ise Nürnberg örneğine daha yakındır. Ne var ki bu tasvirler daha kuşbakışı bir görünüm sunarlar. Tasvirlerde detaycı bir yaklaşım bulunmaz. Nürnberg Kroniği'ndeki betimlemeler ise oldukça renklidir; detaylar özenle işlenmiştir.

Resim 5. Cristoforo Buondelmonti'nin "Konstantinopolis" panoraması, Liber Insularum Arcipelagi, 1420-1430'lar, env. no.: Vat. Cod. Urb. Lat. 458, (Biblioteca Apostolica Vaticana, 2018).

Resim 6. Cristoforo Buondelmonti'nin "Konstantinopolis" panoraması, Liber Insularum Arcipelagi, 1420-1430'lar, env. no.: GEFF 9351, (Bibliothèque nationale de France-Département Cartes et plans, 2018).

Resim 7. Cristoforo Buondelmonti'nin "Konstantinopolis" panoraması, Isolario Cristophori Buondelmontii presbyteri Florentini, 15. yüzyıl, env. no.: MS 71, (Gennadeios Kütüphanesi, 2018).

Resim 8. "Konstantinopolis", folyo 129verso-130recto, Nürnberg Kroniği, (University of Cambridge, 2018).

Resim 9. "Konstantinopolis", folyo 249*recto*, Nürnberg Kroniği, (University of Cambridge, 2018).

Resim 10. "Konstantinopolis", folyo 274*recto*, Nürnberg Kroniği, (University of Cambridge, 2018).

Resim 13. "Tempietto", Donato Bramante, 16. yüzyılın başları, Roma-İtalya (BENTON, Tim. (2007), "Bramante and the sources of the Roman High Renaissance", *Locating Renaissance Art*, vol. 2, Yale University Press, Londra, ss. 251-290'da pl. 7.2).

Resim 14. "San Pietro Kilisesi", detay-kubbe, 16. yüzyılın sonları, Citta del Vaticano (Fotoğraf: KAYA ZENBİLCİ, İlgül©. [Mayıs 2015]).

KAYNAKÇA

- BAŞGELEN, Nezh. (2010), *John Freely'nin Gözünden İstanbul*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- BERGER, Albrecht ve BARDILL, Jonathan. (1998), "The Representations of Constantinople in Hartmann Schedel's World Chronicle, and Related Pictures", *Byzantine and Modern Greek Studies*, vol. 22 (1), Cambridge University Press, ss. 1-37.
- BENTON, Tim. (2007), "Bramante and the sources of the Roman High Renaissance", *Locating Renaissance Art*, vol. 2, Yale University Press, Londra, s. 251-290.
- CHATTO, William Andrew ve JACKSON, John. (1839), "A Treatise on Wood Engraving, Historical and Practical", *The Gentleman's Magazine*, Londra, s. 107-125.
- DACKERMANN, Susan. (2002), *Painted Prints The Revelation of Color*, The Baltimore Museum of Art, Baltimore-Maryland.
- DRAKOULIS, Dimitris P. (2014), "Η Κωνσταντινούπολη του 15ου αι. κατά τον Cristoforo Buondelmonti: Το χειρόγραφο 71 της Γενναδείου βιβλιοθήκης", *35th Congress of the Hellenic Association of Historical Sciences Thessaloniki History Centre, Municipality of Thessaloniki*, Selanik, ss. 199-226.
- DUNIWAY, David Cushing. (1941), "A Study of the Nuremberg Chronicle", *The Papers of the Bibliographical Society of America*, 35 (1), The University of Chicago Press, ss. 17-34.
- FILIPPI, Stefania. (Şubat 2011), "Il Liber chronicarum di Hartmann Schedel (1493). Ipotesi sulle attribuzioni a Dürer", *Un Lungo Percorso dal Medioevo a Oggi - Annuario della Scuola di Specializzazione in Beni Storici Artistici Dell'università di Bologna*, Bononia University Press, Bologna, ss. 37-51.
- FÜSSEL, Stephan. (2001), *Chronicle of the World*, Köln.
- GREEN, Jonathan. (2008), "Text, Culture and Print Media in Early Modern Translation: Notes on the «Nuremberg Chronicle» (1493)", *Fifteenth Century Studies* 33, Ed. Edelgard E. DuBruck ve Barbara I. Gusick, Camden House, Woodbridge, ss. 114-132.
- HAGEN, Rose-Marie ve HAGEN, Rainer. (2003), *What Great Paintings Say*, vol. I, Taschen, Köln.
- HALDON, John. (2017), *Bizans Tarih Atlası*, Alfa Yayınları, İstanbul.

- HEIL, Johannes. (2015), "Das unsichtbare Kollektiv und der gesichtslose Henker Zur Darstellung der Judenverbrennung in Hartmann Schedels", *Bilder kollektiver Gewalt-kollektive Gewalt in Bild: Annäherungen an eine Ikonographie der Gewalt*, Edt. Michael Kohlstruck), Metropol Verlag, Berlin, ss. 345-355.
- HUGHES, Bettany. (2017), *İstanbul Üç Şehrin Hikayesi*, Çev. Abdullah Yılmaz, Alfa Yayınları, İstanbul.
- KOHLRAUSCH, Frederick. (1844), *A History of Germany: From the Earliest Period to the Present Time*, Londra.
- IRVING, Washington. (1861), *The Works of Washington Irving: Life and Voyages of Christopher Columbus*, vol. III, New York.
- JAMES, Liz. (2010), "Byzantium: a Very, Very Short Introduction", *A Companion to Byzantium*, Edt. Liz James, Blackwell, West Sussex, ss. 1-8.
- MANGO, Cyril. (1991), "Constantinople", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, Oxford University Press, New York-Oxford, ss. 508-512.
- MORAIS, Vinicius de Freitas. (Aralık 2017), "A cidade real e ideal: a paisagem de Nuremberg na crônica de Hartmann Schedel e a sua concepção de espaço urbano", *Cuadernos Medievales*, vol. 23, Universidad Nacional de Mar del Plata, Arjantin Cumhuriyeti, ss. 69-81.
- MÜLLER-WIENER, Wolfgang. (2001), *İstanbul'un Tarihsel Topografyası: 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- OSTROGORSKY, Georg. (2011), *Bizans Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- REINERT, Stewen. (1991), "Constantinople, Siege and Fall of", *The Oxford Dictionary of Byzantium I*, Oxford University Press, New York-Oxford, ss. 523-524.
- RESKE, Christoph. (2000), *Die Produktion der Schedelschen Weltchronik in Nürnberg The Production of Schedel's Nuremberg Chronicle*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- WILSON, Adrian ve WILSON, Joyce Lancaster. (1976), *The Making of the Nuremberg Chronicle*, Amsterdam.

İNTERNET KAYNAKÇASI

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA. (2018), "Wat. Cod. Urb. Lat. 458", erişim tarihi: 15.09.2018.

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Urb.lat.458

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE-DÉPARTEMENT CARTES ET PLANS. (2018), "GEFF 9351", erişim tarihi: 15.09.2018.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55010482q>

GENNADEIOS KÜTÜPHANESİ. (2018), "Isolario Christophori Buondelmontii presbyteri Florentini 15th Century Latin Manuscript by Cristoforo Buondelmonti", erişim tarihi: 15.09.2018.

<http://gl.onlineculture.co.uk/ttp/>

MORSE LIBRARY. (2003), "Nuremberg Chronicle: English Translation", erişim tarihi: 15.09.2018.

<https://www.beloit.edu/nuremberg/inside/translation/index.htm>

UNIVERSITY OF CAMBRIDGE DIGITAL LIBRARY. (2018), "Nuremberg Chronicles", erişim tarihi: 15.09.2018.

<http://cudl.lib.cam.ac.uk/view/PR-INC-00000-A-00007-00002-00888/1>

